

חובת הגנת עדות

ר' שמעון בן-שעיה – אברך בכלל

1. האם מהויב להעיד גם בלי תביעה.
2. הגדרת המצווה.
3. ביאור דעת הרא"ה הסובר מטעם גמ"ת.
4. כפיה להעיד.
5. החובה להעיד בב"ד.
6. עדים רבים שראו את העדות.
7. איסור עדות ביחיד.
8. המשמעות האמונה והערכית על מצות העדות.

moboa bgem' bava kama (nha) "hyoud udot lechavro vaneinu mid lo pitor m'dini adam v'hivv b'dini shemim. v'sholat ha'gem' b'mai uskinen. at b'shni udim p'shot ha'dar she'i'z mezuza mah't am la'igad nsha unon". (yikra'a ha'a) ala m'dobor beud achad. rosh'i p'ris, shavishim chayib b'dini shemim v'af ba'achad - cion shud achad m'chayivo shabuva v'hivv bo he'oa m'dini shemim, shavudotno m'biavo lechayib shabuva, olyi ha'b'ud la'ishev leshker.

וכתב הר"ף (כד):

והיווע עדות לחייבנו ואינו מעיד לו ואיפלו בחדר סחרא, משום דמחיבין ליה אפומיה שבועה דאוריתא.

וכתב הנימוקי יוסוף:

ולא דמחיבין הכל בכובש עדותו ואינו בריני שמיים, אבל בדיני אדם לא ואיפלו למאנ' דין גרמי לפי שאין אדם חייב להעיד אלא מידת גמלות חסדים (בשם הרא"ה) ובטוור ח"מ סי' כה,א

פסק: כל מי שיודע עדות לחייבנו וראוי להעידו ויש לחייבנו תועלת בעדרתו חייב להעיד לו, בין אם הוא לבדו יודע בעדרתו בין אם יש אחר עימו שכשש שנים המיעדים מחיבין ממן רק האחד חייב

שברעה ואולי ישלם ולא ישבע ונמצא זה מרוחה בעדרתו – ואני חייב להעיד עד שיתבענו שיעיר לו.

והברכי משה כתוב בשם הגהות מימוניות פ"א מהלכ' עדות – אפילו לא השביען חיבים להעיד אם יודעים לו עדות, (וכך הרשב"א סי' תרנ"ח והתוס' ב"ק נ"ו, ד"ה פשיטה). והשוו"ע בח"מ שם פסק כתור.

האם העדות ה"ה מצויה או חובה שאלות (פ' ויקרא, ס"ט) "מאן דידע בסחדותיה דחביריה, מיחיב למיזל ואסחוורי ליה, ואילא מסהיד ליה, קאים באיסורים... דכתיב, "נפש כי תחטא – והדר - ושמה קול אלה", אלמא כי לא שמע שבואה נמי באים בחתא יתנייא מנין שם יודע לו עדות שאין אתה רשאי לשוחק עליו ת"ל "ולא תעמוד על דם רעך".

מבואר מדבריו שיש חטא בעצם ההימנעות מעדות – "נפש כי תחטא" – זה אם השביע בעל הדין את העד שאינו יודע עדות, לפיכך, פרטי מצוות הגנת עדות אינם תלויים בפרטיו קרבן שבואה.

והרמב"ם בספר המצוות (לי' רצ'ז) כולל את החיוב להעיד בלבד "לא תעמוד על דם רעך".

ובספר החינוך (מצוה קכ"ב) חולק על השאלות ועל הרמב"ם וז"ל: "אולם יש לחלק בין דיני ממוןות לדיני נפשות ושאר איסורין שבתורה, שב"מ אין אדם חייב להעיד עליהם עצמו, אלא אם כן יתבענו בעל הדין או בית הדין ובעדות שאר איסורין שבתורה כגון: שראה אחד שעבר על איסור וכו'...".

מבואר לפי הראשונים הנ"ל שחייב היא להעיד בבי"ד על ידיות עדות לחייבנו ואף לדעת "החינוך" שמחלק בין דיני נפשות לדיני ממונות מכל מקום אף הוא סובר שישנה חובה בדיני ממונות שתבעה להעיד.

אבל דעתו של הרא"ה המובאת בנימוקי יוסף הנ"ל שסובר משום גמ"ח לא מובנת שהרי חולק על הרמב"ם ושאר הראשונים.

בירור בדברי הרא"ה שהגדת עדות ה"ה כגילות חסדים.

הבית יוסף מביא את דברי הנימורי (כד) בשם הרא"ה שהקובש עדותו פטור מдинי אדם וחיב בדיני שמיים ואיפלו למאנ' דין גרמי משום שאין אדם חייב להעיד אלא מידת גמ"ח. וחרוי קייל' במסכת [פה פ"א, מ"א] שגמ"ח מהמצוות שאדם אוכל פרותיהם בעולם הוא –

וממצאות אלו שאין בית דין קופין על קיומה (חולין קי') ואם כל החיוב להheid הוא ממידת גמ"ה למשיב אבידה לבעים הרי בהשbet אבידה אינו חייב אלא כשמצא את האבידה, וככלזון השו"ע (סימן רנט, ס"א) "הרואה אבידת ישראל" דהיינו שם עדין לא ראה את האבידה רק נודע לו שמנוחת אבידה אין חייב בהשbeta ו夷יעור מוכיח הראה של אבידה שהתחייב בהשbeta והוא במרקח של שבע וחמיצה מיל זוהו ריס 8 ק"מ בערך [ב"ח שם]. וכך לישב את הדברים יש להקדים שהב"ח התקשה בדבריו הרוא"ה שהרי מפורש בגמרא ב"ק (נו). שיש נשיאת עון על מי שכובש עדותו וברבמ"ס מפורש ישינה מצות עשה להheid, ואיך כתוב שאין חייב להheid אלא ממידת גמ"ה. והנה באמת עיקר דבריו הרוא"ה נמצאים ברבמ"ס בדיינא דגראמי, שעדים שאינם רוצחים להheid פטורים מדיני אדם אפילו למאן דודאי דגראמי, כיון שאין חייב להheid לחבירו אלא ממידת גמ"ה. וכוכנת דבריו שם, שגדיר מצות הגdet עדות היא מצות גמ"ח שאינה גוררת אחריה חיוב ממש, שאין לתובע כל זכות אצל העד לחיבתו בעדות והדבר דומה להשbet אבידה שאין לבעל האבידה שום זכות אצל המוצא לטפל באבידתו, אלא יש חיוב על קרקעpta דגראם לקיים המצווה כמו שאר המצויות, ואם לא רצה לקיים אותה אין מן הדין לחיבו.

וכן כתוב הבית יוסף בשוו"ת אבקת רוכל (ס"י קצ"ה) שモתר לעד לכובש עדותו במקום שיפסיד עדותו ע"י הגdet העדות משום שמצוות הגdet היא מדין גמ"ח וכמשיב אבידה שאבידתו קודמת לאבידת חבירו.

ובפתח תשובה (סק"ד) מביא משוו"ת משכנות יעקב (ס"י ב') שחויבה להheid לחבירו שבכך עובר על עורב על לא תעמוד על דם רעך – ואם מעידו ה"ה מפסידן.

ומביא את דבריبعث שער המשפט" שסתמה על דעת הרbam"ס בס' המצאות ובסוף כתוב, ולולי דברי הב"י והסמ"ע היותי אומר דמש"כ הרbam"ס והטור "זהו שיתבענו שייעיד לו", לאפוקיقادם יודע עדות לחבירו והבע"ד עדין לא דנים זה עם זה או דנים זה עם זה אלא (שהעד) לא יודע אם הדבר תלוי בעדות (הרי ש-) אינו מחויב לילך לב"ד להheid, משא"כ בדבר איסור או דני נפותות מחויב לילך מעצמו....

מ"מ עורך השולחן (ו' כ"ה סק"ג) מכיריע כהשתפקותו של שער המשפט. וזה: "מ"מ כשיזוע שבחבעל דין אין בעסק זה בב"ד חל עליו החיוב שילך ויעד בב"ד וכל זמן שהבע"ד אין דין בבה"ד אין חיוב חל עליו".

4. כפיה להheid

כתב ה"ברומי יוסף" (חו"מ, כח' סק"ג) אף דפטור מדיני אדם קופין אותו בתחילת הכל מ"ע שכופין לקיימה.

5. החובה לפלת ולהheid בבי"ד

הбанו לעיל את השאלות דרב אחאי גאון הכותב "מן דעתם סתודתיה וחבריה מיחיב למילואסהודיא..." וכותב בספר "קרית מלך רב" (דין עדות ס"י ח') דמשעה שתבעו להגיד עדות בבי"ד אז חייב לילך לב"ד והגיד... אמנים כשהלך לב"ד וכפר או שלא הלך לב"ד אז אין מקום פטור. מדבריו עולה שהשוויה את הנגע מלכת לב"ד ולהheid לכופר בעדות.

בספר "דין אמרת" כתוב, שהמסרב לפלת לב"ד ה"ה מותחיב בדיינישמיים. דבר זה ניתן להוכיח מדבריו השו"ע בסעיף ה', שהתייחס לעדות ת"ה, וול': "תלמיד חכם שידע עדות לישראל ותבעו שייעיד לפני בה"ד קטן ממנה אם הוא עדות ממשן אינו חייב לילך – משמע שסתם אדם מהויב לפני ולהheid.

6. עדים ובים שראו את העדות

כתב הכנסת הגדולה (יר"ד סי' שלדי הגמ"ט' אות קלו):

"מסתבר לי, דאנשיים ובים שראו עדות אחת ותבעו שילכו כולם להheid בבי"ד, כל שהלכו ב'

מהם להheid בבי"ד הנשארים מהם אינם [עובדים על] ב"אמ לא יגיד". מיהו אם לא הוועיל עדותם

חייבים הנשארים לлечת שניים שניהם".

משמעות דבריו שחויבת "אם לא יגיד" החלה על כל מי שתבעו הבע"ד להheid, וכמי שיש עדים

רבים חלה חובה ההגדה על כולם, ואין אחד מהם יכול לדחות הבע"ד שילך אצל האחרים.

אמנם ויש המערער על הלכה זו, וסביר שאין העד עומד באזהרת "אם לא יגיד" כאשר ישנים שני עדדים נספחים היכולים להיעדר.

וככ"ח החקרי ל"ב" (סוף ס"י י"ד) המקשה על דברי כנה"ג.

מובא בשבועות (לא) על שניicity עדדים שראו עדות אחת: "כפרה הראשונה ואח"כ כפרה השניה שתיהן חייבות ובגמ' (לב) מובא: "בשלמה שנייה תחתיב דכפרה לה ראשונה אלא ראשונה אמא חייבת" הרי בשעת כפרתה הייתה כת שנייה שיכלה להיעיד במקומה? ומתרצת הגם: "כגון שהיתה השנייה בשעת כפרת קרובים בנשותיהן...", מגמ' זו מוכח שהכת הראשונה חייבת בקרובן שב בעת כפרת העדות רק בשל כך שבשעת כפרתה לא הייתה כת אחרת כיון שהוא העדים האחרים קרובים בנשותיהם אבל אם הייתה קיימת כת נוספת שיכולה להיעיד, הייתה הכת הראשונה פטורה מקרובן בשבועות העדות.

ובספר פנים במשפט (סק'א) וככ"ח אמר בינה (דיני עדות ס"י ח') דחו את תביעתו של בעל "חקרי ל"ב", כיון שקרובן בשבועות העדות בא בכל מקום שהעד גרים הפסיד ממון לבעל דין.

והלך כל עוד יש כת אחרת של עדדים כך שאין הבעל דין מפסיד ממון, אין העדים חיבים בקרובן בשבועות העדות הדומה לקרובן בשבועות הפקdon שציריך כפרת ממון. מה שאין כן עצם חובת העדות אינה תלויה בהפסד ממון דווקא שהרי "אם לא יגיד" נאמר גם כן בעדות בדיין איסור שיש בהם חובת "אם לא יגיד" למרות שודאי אין זהו קרובן בשבועה שלגביו מצות לא יגיד לא מחלוקת בין יש עדדים אחרים ובין אין שם... דהיינו מצות דרמייא אקרופטא דגברי DIDUII

שהדotta כמו חובת הגוף ד齊יצית ותפליין. מלבד זאת כותב בעל פנים במשפט שבמקום נוסף הזיהירה תורה על כבישת העדות והוא בלא תעמוד על דם רעך", וזאת כדי לומר לך שאזהרת "אם לא יגיד" האמורה בתורה אינה תלויה דווקא באופנו בו יש חיוב קרובן בשבועות העדות "כדי שלא נאמר במקשה נשיאות עזון לקרובן בשבועה למורי... להכי צריכה אחרת זו ליחד על העדים חובה הגודה במקום דיליכא קרובן בשבועה".

7. איסור עדות ביחיד

בגמ' בפסחים קיג: מובאת בריתא:

"שלשה הקדוש ברוך הוא שנאן המדבר אחד בפה ואחד בלב והיודע עדות בחבירו ואין מייד לו והרואה דבר ערווה בחבירו ומעד בו ייחידי כי היא דעתו הטה ואתה זיגוד לתחדיה ואסההיר ביה קמיה דבר פפא נגידה לזיגוד אמר לה טוביה חטא זיגוד מינגד אמר לה לא יקום עד אחד באיש" (דברים יט) ואת לחודך אסחדות ביה שם רע בעלמא קא מפקת ביה".

דעתות (פו) ובספר המצוות (ל"ת ט"א) שכולל איסור הוצאה שם רע. כך מבינים בדעת הרמב"ם המשנה למלך' (דרך מצוותך פ"ב) ו'החפץ חיים' בפתחה בספרו. הרמ"א בחומר (כח,א) אינו מזכיר את האיסור על העד להעיד יחידי, ואינו מפרש אם האיסור הוא מטעם לא 'יקום' או מטעם "לא תלך דכלי" – כיון שבימיינו לא נהגים בדיון מלכות. אמנים הנודע בייחודה (מהדורא קמא, או"ח, לה, ד"ה אמננס) נראה מדבריו שיש מלכות מדברי סופרים על עדות יחיד.

ועל דברי הגמ' בפסחים [ק"ג] יש להעיר את מה שכותב בספר 'משך חכמה' על התורה וקרוא [ה,א]: שהתקשה מדוע מי שידוע עדות לחבירו ואני מעיד הקב"ה שנואו הלא הוא עובר על איסור דאורייתא ומבראו שעסוקין כשלא תבען להיעיד דאו הוא בגין מידה רעה, כמו אדם הנכנס אל בית חבריו פתאותם (כמו פיעם במסכת דרך ארץ פרק ה')

8. המשמעות האומנותית והערפית של מצוות עדות

בספר "החינוך" (כל"ג) קיצר בטעמה של המצווה: "לפי שיש במצוזה זו תועלת גדולה לבני אדם אין צורך להאריך בהן כי ידועים הדברים לכל רוחה השם".

ובהמשך כותב – "העובד על מצוזה זו ולא העיד בטל עשה וונש גдол כי בכח העדות יתקיימו היישובים". בנויגוד לדרכו של בעל "החינוך" לבאר ולהסביר בטוב טעם כל מצוזה כאו קבוע קצורות שהחבה פושטה כ"כ ללא כל צורך אף להסביר זאת, ניתן שבשל אופי המצווה אשר לעיתים יוצרת התנגדות של החביב המצוטoti בין בני האדם לביןיהם,عشוויה המצווה ליצור רתיעה או אף נסiron להשתמטות ממנה וכל טעם והסביר שיאמר במצוזה ראוי להדחות בKEN, טעמים, בשל כך לנראה לא רצתה 'החינוך' להכנס לטעמים כלשהם וקבע מסמרות מוסריות בדבר ואף הרדב"ז (מצודת דוד מצוזה תקס"ח) כתוב שטעם מצוזה זו מבואר מהשכל ובזה יתקיים היישוב שאם לא יעדיו העדים יתרבה הגול, החמס והרציחה וכיו"ב.

מן הרב קוק זצ"ל בפירושו למסכת שבת (עין אי"ה דף לג) מגידר את היחס למשפט ולעדות, מובא בוגמרא: "בעוון עינוי הדין ועוות וקלוקל הדין וביטול תורה, חרב וביזה רבה ודבר ובצורת בא...". כתוב ע"כ הרב זצ"ל: "החיים המעשיים הם מלאים סכטוכים, בני האדם פוגשים זה את זה במהלך מלחמת החיים. וזה יסוד הדין להעמיד את האמת והשלום על מכוננו, ואז המריות שבחיים היוצאת מכך האהבה העצמית הגסה היא מתבسمת ואינה יוצאת אל הפעול בצורה חזומה".

הרב מדגש לנו את צורך המשפט שבתוכו כולל העדות חלק מההתgesיות החברתיות הבלתי נמנעות ולאו דווקא מרצון מכוון להרע לזרות או לחברה אלא כניטה טبيعית, כМОבן

כאשר אינה מזוככת, וכך מקום המשפט והעדות לכונן חברה המושתתת על אדני הצדק בלבד
סבירו האדםಆעשה הכל העולה ברוחיו.

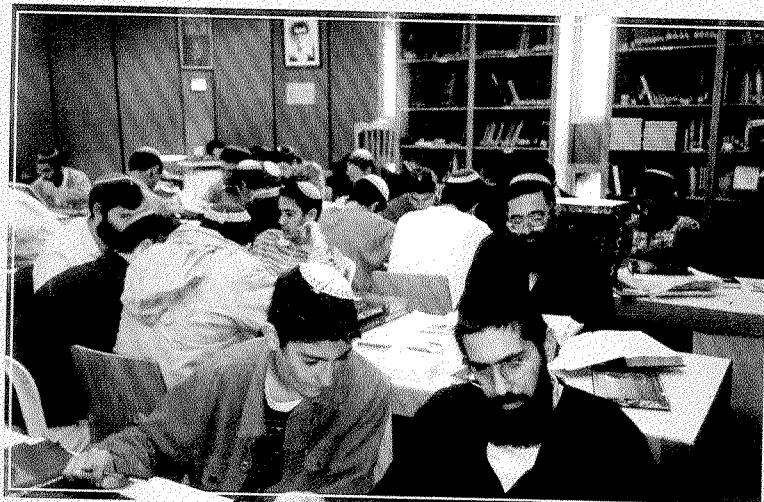
אמנם יתכן ויחסי רעות יטו את שיקולי העדים להמנע מעדות או להפוך עדותם ע"כ כותב
הרב בהמשך דבריו:

"יוטר רע מזה הוא אם הדין פועל עם פועלתו הטובה ג"כ פעולה להרע, שהיא אמונה מזוכה את הזכאי ומהיבב את החביב אבל אין מודד באותה מידת הטעם הרואוי למידת הדין, זהה הדין, שהוא צריך להיות המישר, להיות הנפק למעותם את סדרי החיים מתוך דין הדין".
מטרה הדין ומערכות המשפט בכללותה ליצור חברה בראיה, אמנים ישנן לעיתים ניגודי אינטroversים מעשיים ופנומיים בעדים. הצורך בראות וחברות תקינה ומגנד הצדק שבעדות רשותה לחבירו, שמא יאמר העד מה לי ולצרה זו וכי אהروس את יחסיו התקינים עם חבריו בשל עדות כלשהיא, כאמור על הדין, "שמעה יאמר הדין מה לי בצער הזה (שאם אטעה ענש, רשי")
ת"ל "ויעמכם בדבר המשפט" אין לו לדין אלא מה שעיניו רואות" (סנהדרין ז) ורש"י פריש בסוגיה אין לו לדין לירא ולמנוע עצמו מן הדין אלא לפי מה שעיניו רואות, לדון ויתכוין להוציאו לצדקה ולאmittתו ושוב לא יענש.

וכן לפני כן הזיהירה הגמ' את הדין ממנוע עצמו מלדון בשל פחד מן המתדיינים.
ראיתו העד צרכיה להיות איתנה וככלית, עלייה להבין הצדק ויושר ה"ה בונה ומעצב את החברה ואת החברות האמיתית, סילוף ושוקר וטיווח, לבאהו יוצרים הדזיות, אבל שיטתיות זו לא תאריך ימים ובחורס החברה ע"י עיות דין יפול כל הבניין כולו, ורש"י מרמז לנו על הגישה הנכונה של אנשי המשפט, בכותבו, "ויתכוין להוציאו לצדקה ולאmittתו", כאשר המגמה היא הצדקה – מובטח לו – "ושוב לא יענש", בדרך זו לא "נענשיהם" או מפסידים. דרך הבניין לעיתים קשה היא אבל העוז שבח ה"ה בונה חברה בראיה. יסוד זה נקבע בתהילים (פה, יא-יב): "חסד ואמת נפgeo צדק ושלום נשקו, אמת הארץ עצמה וצדקה משימים נשקר". ורש"י פ", "שיהיו ישראל דבורי אמת ומין השמים יפוגש בהם החסד, הצדק שהיו ישראלי עוזים – ושלום מאת הקב"ה". האהבה והערבות שלובים ומונתנים באמת ובצדקה, חברות שלמה תבנה בע"ה רק ע"י יציקת האמת הצדקה בבסיסה.

סיכום

- א. עד חייב להיעד בפני הדיינים (רמב"ם ספר המצוות מע' קעה' וחינוך קכב') בכל עדות שראה או ידע בין אם ראה עדות נפשות או עדות שאר איסורים שבתורה וכן בדייני ממונות
- ב. מצוות הגדת העדות הינה כשאר מצוות. ישנו הסוברים מדין השבת אבידה (רמב"ן) ו"יא מדין לא תעמוד על דם רעך" (שאלות ורמב"ם) ו"א מדין גמ"ח (נמו"י בשם הראה")
- ג. קופין על העוד להיעד בב"ד ככל מצוות עשה שכופין על קיומן (ברכי יוסף) ויש חולקים על כן, כיון שאין קופין על מצוות עשה שמתקיים בצדין (ספר חלקו של יידי).
- ד. עדים רבים שראו את העדות כולם חייבים להיעד ולא יכול לפטור את עצמו בכך שאחרים יכולים לлечת ולהיעד (כה"ג) ויש אומרים אם ישנים עדים נוספים אין עובר על "אם לא יגידי" (חקרי לב).
- ה. עד יחיד שראה עדות ה"ה אסור להיעד ייחידי בבית דין ואסור לו לספר מהוז לבה"ד, שאז עובר על "לא תלך רכיל", הרשbab"ם והסמ"ג נחלקו אם על עדות בבית דין לוקה מدائורתא או לא.
- ו. מגמות העדות לבנות חברה תקינה המבוססת על צדק ווישר, עדות אמת בכוחה בלבד לקיים יחס רעות תקין.

אברכוי הכלול לדיניונות בלימוד, שיחות ועזרה לתלמידי הישיבה
בריבית המדרש ובספרייה התורנית.